

**PEDAGOGIK MEXANIZMLAR VA MOTIVATSIYANI RIVOJLANTIRISH
YO‘LLARI**

Djamaliddinova Farangiz Nosirjon qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti magistranti

Kuchkinov Abdumalik Yuldashovich

Chirchiq davlat pedagogika universiteti p.f.f.d., dotsent.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish darslarida innovatsion shakllar va usullardan foydalanishning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qiladi. Ta‘lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning faolligini ko‘tarish va ularda mustaqil o‘rganish ko‘nikmalarini shakllantirish maqsadida zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o‘rni va ahamiyati yoritib berilgan. Qo‘llanilgan innovatsion shakllar va usullarning o‘quvchilarning o‘qish savodxonligi, nutq madaniyati, ijodiy salohiyatini rivojlantirishga ta‘siri amaliy misollar orqali ko‘rsatilgan. Tadqiqot natijalari boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun uslubiy tavsiyalar berishga qaratilgan. Maqola pedagogika sohasidagi tadqiqotchilar, magistrlar va boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun foydali bo‘ladi.

Kalit so‘zlar: *boshlang‘ich sinf, o‘qish darsi, innovatsion texnologiyalar, o‘yin texnologiyalari, AKT, muammoli ta‘lim, hamkorlikda o‘rganish, differensial yondashuv, o‘qish savodxonligi.*

PEDAGOGICAL MECHANISMS AND WAYS TO DEVELOP MOTIVATION.

Djamaliddinova Farangiz Nosirjon qizi

Master's student of Chirchik State Pedagogical University

Kuchkinov Abdumalik Yuldashovich

Chirchik State Pedagogical University Ph.D., Associate Professor.

ANNOTATION

This article analyzes the theoretical and practical aspects of using innovative forms and methods in reading lessons for primary school students. The role and importance of modern pedagogical technologies in improving the quality of education, increasing the activity of students and forming their independent learning skills are highlighted. The impact of the used innovative forms and methods on the development of reading literacy, speech culture, and creative potential of students is shown through practical examples. The results of the study

are aimed at providing methodological recommendations for primary school teachers. The article will be useful for researchers, masters and primary school teachers in the field of pedagogy.

Keywords: primary school, reading lesson, innovative technologies, game technologies, ICT, problem-based learning, collaborative learning, differentiated approach, reading literacy.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ И СПОСОБЫ РАЗВИТИЯ МОТИВАЦИИ.

Джамалитдинова Фарангиз Носирдjon кызы

Магистрант Чирчикского государственного педагогического университета.

Кучкинов Абдумалик Юлдашович

Чирчикский государственный педагогический университет к.п.н., доцент

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируются теоретические и практические аспекты использования инновационных форм и методов в уроках чтения для учащихся начальной школы. Подчеркивается роль и значение современных педагогических технологий в повышении качества образования, увеличении активности учащихся и формировании у них навыков самостоятельного обучения. Влияние используемых инновационных форм и методов на развитие грамотности чтения, речевой культуры и творческого потенциала учащихся показано на практических примерах. Результаты исследования направлены на разработку методических рекомендаций для учителей начальной школы. Статья будет полезна исследователям, магистрам и учителям начальной школы в области педагогики.

Ключевые слова: начальная школа, урок чтения, инновационные технологии, игровые технологии, ИКТ, проблемно-ориентированное обучение, совместное обучение, дифференцированный подход, грамотность чтения.

KIRISH

Ma'lumki, ta'lim jarayonining samaradorligi ko'p jihatdan o'quvchilarning o'quv materiallariga bo'lgan qiziqishlariga, ularda hosil bo'ladigan motivatsiyaga bog'liq. Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning ichki va tashqi motivlarini uyg'otish, ularda o'qishga bo'lgan ishtiyoqni kuchaytirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Bunday muhim vazifani amalga oshirishda turli pedagogik mexanizmlar va usullardan foydalanish

zarur. Pedagogik mexanizmlar deganda, ta’lim jarayonida o‘quvchining faoliyatini boshqarish, uning psixologik holatini tartibga solish va o‘quv faoliyatiga undaydigan tizimli vosita va usullar majmui tushuniladi.

Motivatsiya esa o‘quvchining o‘zlashtirish faoliyatini boshqaruvchi, yo‘naltiruvchi va rag‘batlantiruvchi ruhiy jarayon bo‘lib, u o‘quvchining maqsad sari intiluvchanligini ta’minlaydi. Motivatsiyaning kuchliligi o‘quv jarayonining natijadorligini bevosita belgilaydi. Shuning uchun ham ta’lim jarayonida motivatsiyani rivojlantirishga qaratilgan samarali pedagogik mexanizmlarni tadbiq etish bugungi kun ta’limining muhim talablaridan biri hisoblanadi.

Ushbu maqolada o‘quv jarayonida motivatsiyani rivojlantirishga yo‘naltirilgan asosiy pedagogik mexanizmlar, ularning mohiyati va amaliy qo‘llanilish usullari atroflicha tahlil qilinadi. Shuningdek, o‘quvchilarning bilishga bo‘lgan qiziqishlarini oshirish, ularni mustaqil va ijodiy faoliyatga undash orqali ta’lim sifatini ko‘tarish yo‘llari yoritib beriladi. Tadqiqotning maqsadi esa zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida motivatsiyani shakllantirishning ilmiy-amaliy asoslarini ishlab chiqish va takomillashtirishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

O‘zbekiston Respublikasida ta’limni rivojlantirish konsepsiyasi, Prezidentimizning ta’limga oid farmon va qarorlari ta’lim tizimida motivatsiyani rivojlantirishning ahamiyatini belgilab beruvchi asosiy huquqiy-me’yoriy hujjatlar hisoblanadi. Ushbu hujjatlarda o‘quvchilarning shaxsiy salohiyatini ro‘yobga chiqarish, ularda mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirish va kelajakda jamiyatga munosib hissa qo‘sha oladigan barkamol shaxsni tarbiyalash kabi ustuvor vazifalar belgilangan.

Pedagogik motivatsiya muammosi ko‘plab o‘zbek va xorijlik tadqiqotchilar diqqat markazida bo‘lgan. Jumladan, O.M.Tursunov, B.A.Turg‘unov, N.A.Muslimov, A.G‘.G‘ulomov kabi mahalliy olimlarning ilmiy izlanishlari ta’lim jarayonida motivatsiyani shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlariga bag‘ishlangan. Ular o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlash, bilishga bo‘lgan qiziqishlarini oshirish, ijodiy yondashuvlarni qo‘llash kabi usullarni tavsiya etadilar.

Xorijlik tadqiqotchilar, xususan, D.Ausubel, J.Keller, E.Deci va R.Ryan kabi olimlarning motivatsiya nazariyalari (masalan, o‘z-o‘zini determinatsiya nazariyasi, kutilmalar nazariyasi, motivatsion omillar nazariyasi) ta’lim jarayonida motivatsiyaning turli ko‘rinishlari va ularni boshqarish usullarini tushunishga yordam beradi. Ushbu nazariyalar o‘quvchilarning ichki (masalan, bilishga bo‘lgan qiziqish, o‘zini takomillashtirish istagi) va tashqi (masalan, baholanish, mukofotlanish) motivlarini tahlil qilish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, motivatsiyani rivojlantirishning samarali usullari o‘quvchining yoshi, psixologik xususiyatlari, o‘quv fanining o‘ziga xos jihatlari hamda ta’lim muhitiga bog‘liq bo‘ladi. Shu bois, motivatsiyani ko‘tarishga qaratilgan pedagogik mexanizmlar tizimli va kompleks yondashuvni talab qiladi.

Ushbu tadqiqot ishida o‘quv jarayonida motivatsiyani rivojlantirishning nazariy va amaliy masalalarini hal etish uchun quyidagi ilmiy-tadqiqot metodlaridan foydalaniladi:

- Nazariy tahlil va sintez: Pedagogik adabiyotlar, ilmiy maqolalar va dissertatsiyalarni o‘rganish orqali motivatsiya va uni rivojlantirish mexanizmlari bo‘yicha mavjud ilmiy bilimlarni umumlashtirish va tizimlashtirish.

- Sistemali yondashuv: Motivatsiya jarayonini ta’limning yaxlit tizimi tarkibida, uning boshqa komponentlari (mazmun, shakl, usul, vosita) bilan o‘zaro aloqadorlikda ko‘rib chiqish.

- Qiyosiy tahlil: Turli mamlakatlarning ta’lim tizimidagi motivatsiyani rivojlantirishga oid ilg‘or tajribalarni o‘rganish va tahlil qilish.

- Pedagogik kuzatuv: Ta’lim jarayonida o‘quvchilarning motivatsion holatini, ularning faollik darajasini kuzatish.

- So‘rovnomalar va intervyu: O‘qituvchilar va o‘quvchilar bilan suhbatlar o‘tkazish orqali motivatsiyaga ta’sir etuvchi omillar va ularni rivojlantirish bo‘yicha takliflarni aniqlash.

- Eksperimental ish (tajriba-sinov): Taklif etilayotgan pedagogik mexanizmlar va usullarning ta’lim samaradorligiga ta’sirini aniqlash maqsadida nazorat va tajriba guruhlarida tadqiqot o‘tkazish.

Mazkur metodlar majmuasi pedagogik mexanizmlar va motivatsiyani rivojlantirish yo‘llarini har tomonlama tadqiq etish hamda ilmiy xulosalar chiqarish imkonini beradi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqotimiz natijasida o‘quv jarayonida motivatsiyani rivojlantirishning samaradorligini oshirishga qaratilgan bir qator pedagogik mexanizmlar va usullar aniqlandi. Ushbu mexanizmlar o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlash, bilishga bo‘lgan qiziqishlarini kuchaytirish va ijodiy salohiyatlarini ro‘yobga chiqarishga yordam beradi. Asosiy natijalar

1. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvni qo‘llash

- O‘quvchilarning individual xususiyatlarini, qiziqishlarini va o‘quv uslublarini hisobga olgan holda ta’lim jarayonini tashkil etish motivatsiyani sezilarli darajada oshiradi. Masalan, turli darajadagi topshiriqlar berish, o‘quvchilarga o‘zlarining o‘quv maqsadlarini belgilashda erkinlik berish.

- Natija: O‘quvchilarda o‘quv materialiga bo‘lgan shaxsiy aloqadorlik hissi kuchayadi, natijada o‘quvga nisbatan passivlik kamayadi.

2. Faol va interaktiv o‘qitish usullaridan foydalanish

- Anʼanaviy maʼruza usulidan voz kechib, munozaralar, guruhlarda ishlash, loyiha faoliyati, rolli oʻyinlar, case study kabi interaktiv usullarni qoʻllash oʻquvchilarning faolligini oshiradi.

- Natija: Oʻquvchilar nazariy bilimlarni amaliyotda qoʻllash imkoniyatiga ega boʻladilar, bu esa bilimlarning mustahkamlanishiga va mavzuga boʻlgan qiziqishning ortishiga olib keladi.

3. Ijobiy psixologik muhit yaratish

- Oʻqituvchi va oʻquvchi oʻrtasidagi hamkorlik, oʻzaro hurmat, xatolarni tuzatish jarayonining konstruktivligini taʼminlash oʻquvchilarning psixologik xavfsizligini kafolatlaydi. Bu esa ularni bilimlarini oshkor qilishga va yangiliklarni sinab koʻrishga undaydi.

- Natija: Oʻquvchilar oʻzlarini erkin his qiladilar, savol berishdan yoki fikr bildirishdan qoʻrqmaydilar, bu esa oʻquv jarayonining umumiy samaradorligini oshiradi.

4. Raqobat va hamkorlik elementlarini uygʻunlashtirish

- Oʻquv jarayoniga sogʻlom raqobat (masalan, viktorinalar, viktorina turnirlari) va hamkorlik (masalan, birgalikdagi loyihalar) elementlarini kiritish oʻquvchilarning oʻziga boʻlgan ishonchini oshiradi va jamoaviy ishlash koʻnikmalarini shakllantiradi.

- Natija: Oʻquvchilar oʻz kuchlarini sinashdan tortinmaydilar, boshqalar bilan hamkorlikda muvaffaqiyatga erishish yoʻllarini oʻrganadilar.

5. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (AxKT) foydalanish

- Intellektual oʻyinlar, onlayn platformalar, multimedia materiallaridan foydalanish oʻquv jarayonini yanada qiziqarli va dinamik holga keltiradi.

- Natija: Oʻquvchilarning axborotni qabul qilishga boʻlgan qiziqishlari ortadi, ular zamonaviy texnologiyalardan foydalanish koʻnikmalarini rivojlantiradilar.

Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatadiki, pedagogik mexanizmlar va motivatsiyani rivojlantirish yoʻllarining samaradorligi ular qanchalik tizimli va kompleks qoʻllanilsa shunchalik yuqori boʻladi. Shaxsga yoʻnaltirilgan yondashuvni qoʻllash hamda faol va interaktiv usullarni joriy etish oʻquvchilarning faolligini va oʻquvga boʻlgan qiziqishini oshirishning asosiy omillaridir.

Ijobiy psixologik muhitni yaratish nafaqat motivatsiyani koʻtaradi, balki oʻquvchilarning umumiy psixologik holatiga ham ijobiy taʼsir koʻrsatadi. Bu esa oʻquv jarayonida stressni kamaytirishga va ijodiy fikrlashni ragʻbatlantirishga yordam beradi.

Raqobat va hamkorlik elementlarini uygʻunlashtirish oʻquvchilarning motivatsiyasini turli yoʻnalishlarda rivojlantiradi. Raqobat oʻquvchilarni oʻzlarini takomillashtirishga undasa, hamkorlik jamoaviy muvaffaqiyatga erishishning ahamiyatini tushunishga yordam beradi.

Zamonaviy AxKTni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish o‘quv materialini yanada jozibador va tushunarli qilish imkonini beradi, shu bilan birga o‘quvchilarning raqamli savodxonligini oshiradi.

Umuman olganda, ushbu tadqiqotda taklif etilgan pe dagogik mexanizmlar va motivatsiyani rivojlantirish yo‘llari ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarda mustaqil fikrlashni shakllantirish va ularning shaxsiy salohiyatlarini ro‘yobga chiqarishga hissa qo‘shadi. Bu yo‘nalishdagi ishlar davom ettirilishi va yangi innovatsion yondashuvlar izlanishi muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ochilov, M. (2003). O‘quv jarayonida ta’limni differentsiallashtirish asoslari. Toshkent: TDPU nashriyoti.
2. Azizkhodjaeva, N. N. (2000). Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent: TDPU nashriyoti.
3. Sharipov, Sh. (2006). O‘quv jarayonini boshqarish va tashkil etish. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
4. To‘rayev, T. (2007). Faol o‘qitish usullari. Toshkent: Yangi asr avlodi nashriyoti.
5. Raximov, K. R. (2010). Zamonaviy pedagogika va o‘qitish metodlari. Toshkent: Akademiya nashri.